

השיעור השבועי

גיליון מספר 475

הרב המקדים: הר"ר ג' משה ששון שליט"א
ראש ישיבת מבקשי תורה

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבית היזדים ומשודר דרך הטלויזיה והרדיו ובקוויים רבים. מיסודו של מנן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל

ר"ת	יציאה	כניסה	ידועולים
17:45	17:11	16:20	חל אביב
17:40	17:10	16:18	חיפה
17:40	17:09	16:18	באר שבע
17:45	17:12	16:21	

וישלח | י"ג כסלו תשפ"ה

כתוב ועורך השיעור:

הרב דכיר פריץ שליט"א

הקדמה להלכות חנוכה

גזירות היוונים. מעשה יהודית. נס פך השמן. מדוע הוצרכו להמתין שמונה ימים. שפע שמן בחלקו של אשר. קושיית הבית יוסף, ותירוציו. חשב שלא ידלק חצי שעה ודלק. הדלקה בבית מלון. הנהגה נכונה עם תקלות בכשרות. הדלקה בארגז זכוכית. זמן ההדלקה בישיבות ובכוללים. הדלקה בחוץ או בפנים

מאי חנוכה

א. ¹נאמר כמה דברים כהקדמה להלכות חנוכה. בגמרא שבת (כ"א): מאי חנוכה? דתנו רבנן, ²בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה תמניא אינון, דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון. שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמינים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת - כי באותה שנה לא ידעו שיהיה נס וכמה זמן יימשך - קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל - עם ברכה "לגמור את ההלל" - והודאה - "על הניסים".

תקופת נס חנוכה

ב. כידוע, הענין של נס חנוכה היה באמצע תקופת בית שני, ולאחר מכן החשמונאים גברו, ובית המקדש המשיך עוד למעלה ממאתים שנה, כמו

שכתב הרמב"ם (פ"ג מהל' חנוכה ה"א). ובאותה תקופה מלכי יון שלטו על כל מזרח התיכון, וגזרו גזירות על עם ישראל. בתחילה שלטו מלכי בבל, נבוכדנצר, בנו ונכדו, ואחר כך מלכי פרס ומדי, אחשורוש, דריוש וכורש, דריוש נתן צו לבנות את בית המקדש השני. ואחר כך שלטו מלכי יוון, ביניהם היה אנטיוכוס, שגזר גזירות וביקש "לשכחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך".

גזירות היוונים

ג. במדרש רבה (בראשית פ"ב ב' ס"ד) אמרו, "וחושך" זה גלות יון, שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן. חש"ך ראשי תיבות: חודש, שבת, בריתת ברית. "חודש" - גזרו שלא לקדש את החודש, שלא ידעו מתי יום כיפור, מתי סוכות, מתי פסח ואסור לאכול חמץ, אם אין חודש אין כלום. וכן "שבת" - שלא ישמרו שבת, ומי שישמור שבת הורגים אותו. דבר נוסף "כריתת ברית" - שלא יעשו ברית מילה. וכפו על ישראל שיכתבו על קרן השור "אין לנו חלק

מבנינים היטב, ושני הסדרים בהבנה ובעיון, וכך כאשר הבחורים יתחננו בגיל עשרים או עשרים ואחת ויצאו מהישיבה, ידעו ללמוד טוב ולהבין טוב, ידעו לחלק חילוקים, ולא לדמות סתם מילתא למילתא בשטחיות. זה נורא ואיום, הרס עולם ההלכה שלומדים בשטחיות, וזהו תפקיד ראש הישיבה להדריך את התלמידים.

גם בשבתות נהגו אצלנו בישיבה - ואני מייגע בתור עצה טובה שבכל הישיבות יעשו שבת צריך להרחיב ידיעות, להרחיב אופקים, שבחור לא ישאר מצומצם במסכתות הישיבתיות לבד, אמנם זה חשוב ללמוד כתובות, גיטין, קידושין, יבמות, בבא קמא, בבא מציעא, אבל ילמדו תשובות פוסקים, כל אחד מה שמתחבר, יש אחד שנמשך לרב פעלים, כשהיינו צעירים מרן היה מדרך אותנו ללמוד רב פעלים על הסדר, בחלק אורח חיים, לא דברים קשים, תענוג! הגאון הרב ולדיברג בעל הציץ אליעזר חשב שהרב פעלים היה בהונגריה, ופעם אמר למרן, כך נהגו בהונגריה, כך מעיד בספר רב פעלים. אמר לו מרן, הוא היה בבגדאד, לא בהונגריה. באמת? הוא כתב כמו רבני הונגריה, מקשה מתרן, מדמה מילתא למילתא... לכן שילמדו רב פעלים, או שו"ת יחיה דעת שיש שם הכל, וגם מאור ישראל, התורה של מרן ארוכה מארץ. אמר לי ראש כולל גדול בגבעת שאול: אני רוצה בוגרים של "חזון עובדיה", למה? מישיבות אחרות יודעים מסכתות ישיבתיות ולא מעבר, אני מדבר איתם על נ"ט בר נ"ט, טעם כעיקר, חזון ונייעור, פסיק רישיה, ולא יודעים, אבל אצל בוגרי חזון עובדיה יש הרחבת אופקים לכל הסוגיות ההלכתיות, מה זה פסיק רישיה, מה זה מלאכה שאינה צריכה לגופה, מה ההבדל בין דבר שאינו מתכוין למלאכה שאינה צריכה לגופה. חשוב מאוד שכבודו ידריך את התלמידים בדרך הזו, ויראה נחת מכל יוצאי חלציו, ומכל התלמידים שהם כמו בנינים.

² קודם כל, מאי חנוכה? - דתנו רבנן, כלומר שמהות חנוכה לשבת וללמוד, ולא לעשות 'חופש חנוכה' מהלימוד, בזמננו לפני חמישים שנה לא היה מושג כזה שבחנוכה הולכים לבית, אלא ממשכים ללמוד כרגיל. אבל היום הדור חלש, אומרים בבדיחותא "חנוכה" ראשי תיבות: חופש נעשה ונלך פולנו הביתה... אבל צריך לנצל את ימי החנוכה, לשבת וללמוד כמה שאפשר.

¹ מדברי ראש הישיבה הרב משה ששון שליט"א: רבותי, הדור שלנו זכה שיש לנו את מרן הראשון לציון שליט"א, מתמיד ועמל בתורה, בנו וממשיך דרכו של מרן הגאון הגדול רבן של כל בני הגולה וצוק"ל, מר חמי הרב דוד בצרי שליט"א, בילדותו היה גר בשכונת עם מרן, והוא סיפר שזוכר כילד את עמל התורה של מרן. בכל אלפי הספרים שבביתו, אין ספר שלא כתב בו הגהות ודברים. לפני כ-45 שנה מרן היה בארגנטינה, ובשיעור מישוהו אמר לו: כבוד הרב, בשדי חמד כתוב לא כך! מרן שאל אותו: באיזה חלק? לא זוכר. מרן סגר את העיניים בריכוז, ואמר: בחלק א' זה לא נמצא. אחר כך המשיך ואמר, גם בחלק ב' לא נמצא, וכך עבר על כל החלקים, ולבסוף אמר: אין דבר כזה בכל השדי חמד! מי יכול לעשות כך, ובפרט מול ציבור, זו תוצאה של עמל התורה! ובנו מרן הראשון לציון שליט"א הוא זה שממשיך דרכו בעמל התורה.

בישיבה שלנו יש את הילקוט יוסף, שהתלמידים לומדים בהתמדה גדולה עם כל המקורות, וכאן המקום להודות למרן הראשון לציון שליט"א. תדעו, כשמרן היה ברבנות, היה אסור לו לומר כל מיני דברים, אבל עמד בעמידה איתנה בעד כל בני התורה שייצלו מגזירת השמד. ואני אומר לכם, אני חי עם הבחורים, והיה להם קושי, הרגישו לחץ, מה יהיה?! ורק מרן אמר את הדברים, נתן לנו חיות, הרגשנו, מרן אמר ונאחזנו הולכים אחריו עד הסוף. כמה בני תורה חייבים לו על עמידתו החזקה למעננו. נברך את מרן, "מים על ימי מלך תוסיף שנותיו כמו דור דוד" (תהלים ס"א), רצוננו שמרן ימסור לנו שיעורים בישיבות, אנתנו נהנים מתורתו של מרן, הקב"ה יאריך ימיו בטוב ושנותיו בניעמים, אמן.

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך להגאון הרב משה ששון, ראש ישיבת מבקשי תורה, לפני כמה שנים היתה לו ישיבה בתפרח, ביקרתי שם, מסרתי שם שיעור, ועכשיו ב"ה יש לו שתי ישיבות קטנות, בבית שמש ובבאר שבע, וישיבה גדולה בביתר, תפקיד של ראש ישיבה הוא מאוד חשוב ואחראי, להדריך את התלמידים שידעו ללמוד טוב, בשכל ישר, ולא רק לקרוא גמרא ורש"י ולרוץ, יש סגולה בכל חודש לסיים מסכת... צריך להדריך את הבחורים שאין דבר כזה סדר "בקיאות", את הכל לומדים בעיון, אלא שבסדר א' פותחים ספרים, פני הושע, רש"ש, מהר"ץ חיות, מהר"ם שיק, ר' חיים על הרמב"ם. ובסדר ב' לומדים גמרא רש"י ותוספות ומתקדמים, לא פותחים ספרים, אך

באלוקי ישראל". הם היו חורשים בשוורים, לא כמו היום שיש מכונות, וזו השפעה פסיכולוגית, שאדם יושב ליד השור שחורש, רואה מה שכתוב על הקרן, כמו להבדיל 'קוקה קולה' שעושים פרסומת... וכמו "באר לחי רואי" (בראשית טו, יד), והבארות שחפרו עבדי יצחק (בראשית כו, כ-כב), שנקראו לזיכרון על שם המאורעות, וכל מי שעובר שם נזכר, וכנגד, זה מה שעשה אנטיכוכוס.

מתיוונים

ד. לצערנו "מהרסיך ומחריבך מזך יצאו" (ישעיהו מט, יז), היו מתיוונים מעם ישראל שהתקלקלו, שיתפו פעולה עם היוונים בתמורת 'נזיד עדשים' של כל מיני טובות הנאה או מינויים שנתנו להם, והלכו ומסרו כל יהודי שקיים את המצוות להריגה. גם המעשה של חנה ושבעת בניה היה באותה תקופה, כמו שכתב האלשיך בפרשת האזינו (דברים לב, לג), וקוראים על כך בתשעה באב בבחינת מגלגלים חובה ליום חייב.

מסירות נפש

ה. בספר יוסיפון (פרק יח) מסופר על חסיד אחד שקראו לו אלעזר הכהן, שהיה איש נכבד ומקורב למלך, ויום אחד קרא לו והכריח אותו לאכול חזיר, והוא סירב, והרגו אותו. בשעת השמד נהרגים לא רק על ג' עבירות החמורות - ע"ז, גילוי עריות ושפיכות דמים - אלא אפילו על דבר קטן מוסרים את הנפש.

גזירת הכלות

ו. כמו כן גזרו על הכלות שכל כלה ביום חופתה חייבת ללכת לטפסר תחילה - להגמון או המושל - וחכמי ישראל שתקו, כי אולי אשה היא בגדר "קרקע עולם" ואינה מצווה למסור נפשה על כך, ולאט לאט נהפך הדבר לשגרה, ובנות ישראל נהיו כמו הפקר, עד שבאה יהודית בתו של כהן גדול והציתה את אש המרד, וכמו שכתב רש"י על דברי הגמרא בשבת (ג): אמר ריב"ל, נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס, שגזרו יוונים על כל הבתולות להיבעל לטפסר תחלה, ועל יד אשה נעשה הנס. במדרשים מובא שבשעה שבאו לקחת את יהודית לטפסר, היא התנגדה והתפלשה בעפר, ושמלתה התרוממה מעט והתגלה מבשרה, והאחים שלה כעסו, איפה הצניעות? ענתה להם: על זה כואב לכם, אבל זה שמוסרים אותי לטפסר לא איכפת לכם! תפסיקו לשתוק על הדבר הזה, היו לא תהיה! וכך הציתה בהם את אש המרד. יהודית לקחה חלב וגבינה ונתנה להגמון, זה מצמיא, בפרט גבינה מלוחה או משולשת... ונתנה לו לשתות הרבה יין³. הוא נרדם, והיא חתכה את ראשו בסייף ויצאה, וכשראו היוונים את ראשו כולם ברחו. כך כתב הכלבו (סימן מד) - אחד הראשונים, זה קיצור הארחות חיים, והבית יוסף הביאו הרבה - וכך כתב גם בספר חמדת ימים (הלכות חנוכה פ"ב). הבא"ח (פר' וישב אות כד) כתב שמעשה זה היה כמה שנים קודם תקופת נס חנוכה, ונזכר בחנוכה רק בגלל שהיה עם אחד ממלכי יון, אבל מדברי הקדמונים הנ"ל משמע שהיה באותה התקופה.

תחילת המרד

ז. בספר יוסיפון (פרק כ) מסופר עוד, על מתיוון אחד שהעלה חזיר על גבי מזבח והקריב אותו קרבן, ומתתיה בן יוחנן כהן גדול לא יכל לסבול את זה, והתזין את ראשו, ודמו נתערב בדם החזיר, ומתתיה תקע בשופר והכריז "מי לה' אלי", וכך הרים את נס המרד, ויצאו ולחמו. היוונים היו מלומדי מלחמה, היו להם פילים וכלי מלחמה, אבל לעם ישראל היתה התורה הקדושה, והקב"ה מסר רבים ביד מעטים, גיבורים ביד חלשים, וניצחו את היוונים. לא עושים זכר לנס הניצחון, כי נס זה הולך וגזירה אחרת באה, כמו במלחמת ששת הימים שהיו ניסים ונפלאות, ולאחר מכן באה מלחמת יום כיפור... וגם עלולים לחשוב "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", כמו שמציירים המשכילים שהמכבים היו גיבורים, אבל האמת שהכל מאיתנו יתברך, ונמסרו גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים. ועוד שזה לא נס גלוי כמו נס פך השמן שהיה גלוי.

טימאז כל השמנים

ח. בכ"ה בכסלו ניצחו את היוונים ונכנסו לבית המקדש, וראו שהיוונים טימאז הכל, זו היתה מלחמת דת, והיה צריך לנתון את המזבח ולגנוז את האבנים,

³ הרמב"ם (פ"ד מהל' דעות ה"ב) כותב שלא בריא לשתות מים באמצע הסעודה, אלא מעט ומזוג ביון, וכשיתחיל המזון להתעכל במעיו שותה מה שהוא צריך לשתות, ולא ירבה לשתות מים ואפילו כשיתעכל המזון. ע"כ. (שהמים מקררים החום ומבלבלים הבישול, אבל יין מזוג מוליד לחות טוב בגוף, ומחזיק הרוחות והכוחות ועוצר לחילוק מאכל לאברים. ועי' רש"י ברכות (מב). שלא היה דרכם לשתות בתוך הסעודה אלא לשרות אכילה שבמעיו, וזוהו אמרם במגילה דאכילה מרובה משתיה, היינו בתוך

ולבנות מזבח חדש. המזבח היה גדול 32 אמה על 32 אמה, יחד עם הכבש, ולקח להם שמונה ימים עד שבנו אותו, וביום השמיני עשו חנוכת המזבח, 'מזבח חדש בציון תכין'. וכל השמנים שמצאו היו טמאים חוץ מפך אחד שהיה טמון בקרקע. השמן לבית המקדש היה עשוי מהטיפות הראשונות שיצאו מהזיתים, ובמנחות (פ"ג) אמרו מגרגרו בראש הזית, לא כולם מומחים לעשות דבר כזה, והכהן גדול היה מכין פך עם 3.5 לוג שמן, ומחלק לשבעה נרות שהיו במנורה - בשונה מחנוכה שמדליקים שמונה נרות - לכל בזיך חצי לוג שמן. והיה חותם על הפך לאות שהשמן נמדד ויש בו שלש וחצי לוג. השאלות דרב אחאי גאון (פרשת ושלח שאילתא כו ד"ה שאילתא דמחייבין) גרס, שבפך שמצאו לא היה בו להדליק "אפילו" יום אחד, ונעשה נס ודלק שמונה ימים. וצריך להבין דבריו, כי בכל פך חתום היה שלשה וחצי לוגין שמספיקים ליום אחד.

יבואו טהורים

ט. השאלה הנשאלת, אם לא נשאר שמן טהור, למה לא הלכו כמה פועלים, לא עשרה פועלים שמתקנים וסוגרים כביש מצד אחד, ואחר כך עוד עשרה מצד אחר... אלא בבת אחד שילכו מאתים פועלים ויעשו מהר שמן, ולמה היו צריכים לחכות שמונה ימים, וכי עביד קב"ה ניסא בכדי (עי' ברכות נח).! אלא שגם הכהנים נלחמו והיו טמאי מתים, ואף שבגמרא (בבמות סא) מבואר שגוי אינו מטמא באהל, שנאמר (במדבר יט, יד) "אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֶהֱלָא, אֹתָם קְרוּיִים אָדָם ואין העכו"ם קרויים אדם. אבל הם מטמאים בטומאת מגע ומשא, שעליה נאמר (במדבר יט, יז) "וְכָל אֲשֶׁר יִגַע עַל פְּנֵי הַשֹּׁדֵד בְּחַלְלֵי חֶרֶב אוּ בְמַת אוּ בְעֵצָם אָדָם אוּ בְקֶבֶר יִטְמָא שְׂבַעַת יָמִים", ולא נאמר תיבת "אדם". וכן במלחמת מדין, אף שהרגו מדיינים גויים, אמר משה רבינו "כָּל הָרֶג נַפְשׁ וְכָל נִגְעַת בְּחַלְלֵי תְּתַחֲטְּאוּ בְּיָמֵי הַשְּׁלִישִׁי וּבְיָמֵי הַשְּׁבִיעִי" (במדבר לא, טו). וחרב הרי היא מטמאה כחלל, שנאמר "בחלל חרב" (שבת קא). וממילא כל היוצאים למלחמה נטמאו, ואף שהיו כמה כהנים שלא נטמאו, צריך לומר שלא היו בקיאים לעשות השמן (ב"ח ס"י תרע), ולכן חיכו שמונה ימים עד שנטהרו, והיו עליהם שלישי ושביעי אפר פרה אדומה, וביום השמיני עשו את השמן.

עד שילכו ויחזרו

י. בתשובות הגאונים (ליק, ס"ה קד) והר"ן (שבת כא) מסבירים מדוע הוצרכו להמתין שמונה ימים, כי לא היה מצוי בירושלים עצי זית, והיו צריכים ללכת לגוש חלב, בחלקו של אשר שהתברך בשפע של שמן זית, "וטובל בשמן רגליו" (דברים לג, כד), וכל הדרך הזו הליכה וחזרה לוקחת שמונה ימים, כולל חניה ביום שבת - שהרי יציאה מחוץ לתחום י"ב מיל היא איסור מדאורייתא לדעת שני עמודי ההוראה הר"ן (ספ"ק דעירובין) והרמב"ם (פכ"ז מהל' שבת ה"ב) - ועל כן נעשה הנס שהשמן דלק למשך שמונה ימים.

עוד יוסף חי"

יא. בשעה שאחי יוסף קשרו קשר ביניהם לקחת את יוסף הצדיק ולמכור אותו לישמעאלים, חששו שאחד האחים יגלה ליעקב אבינו, ונשבעו ועשו חרם שאף אחד לא יגלה ליעקב מה שעשו ליוסף. והנה סרח בת אשר לקחה כינור, וניגנה "עוד יוסף חי", ויעקב שומע, מה היא אומרת? עוד יוסף חי?! וכך גילתה לו שבאמת יוסף חי. האחים חשדו באשר שגילה לבתו סרח, ועשו עליו חרם ונידו. אבל באמת שהוא לא גילה לה, והיא ידעה ברוח הקודש. במסכת כלה (פרק שלישי הלכה כג) מובא שהיו שבעה שנכנסו חיים לגן עדן: סרח בת אשר, בתיה בת פרעה, חירם מלך צור, עבד מלך הכושי, אליעזר עבד אברהם, ובן בנו של ר' יהודה הנשיא, ויעבץ, ויש אומרים אף רבי יהושע בן לוי. ובגמ' מועד קטן (טו-טז), מנו הדברים שמנודה אסור בהם, הוא אסור בפריה ורביה, ולא מתקברים לארבע אמותיו, אסור בסיכה, אסור בנעילת הסנדל, ואינו מאריך ימים. ומשה רבינו כשבא לברך את השבטים התיר לאשר את הנידוי, וכנאמר בפסוקים (דברים לג, כד-כה) "ולאשר אמר ברוך מבנים אשר" - כנגד האיסור של פריה ורביה, "יהי רצון אחיו" - כנגד האיסור להתקרב בד' אמותיו⁴, "וטובל בשמן רגליו" - כנגד האיסור של סיכה בשמן, "ברזל ונחושת מנעלך" - כנגד

האכילה, אבל לאח"כ הרי אמרו בנדה (כד) - דאכילה מרובה משתיה עצמותיו סכוין, הרי דלא מעלי. ואמנם כיום הזה פשט המנהג דכו"ע שותים מים או שאר משקאות תוך כדי סעודה, ורוצים לומר שהשתנו הטבעים).

⁴ ספרתי פעם (ראה גיליון השיעור השבועי וארא תשפ"ד הערה 8) שלפני כמעט חמישים שנה בישיבת פורת יוסף העיר העתיקה היה בחור אחד שהתחצף למרן, ומרן עשה לו נידוי, והיה גדול אחד שאמר שאכן צריך לזהר לא להתקרב לתוך ד' אמותיו.

האיסור של נעילת הסנדל, ו"כימך דבאך" - כנגד מה שמנודה לא מאריך ימים (הדר זקנים דברים לג, כד בשם המדרש, ובעל הטורים שם).

גוש חלב

יב. במסכת מנחות (פג) הובא מעשה באנשי לודקיא שבסוריא, שהיה להם מחסור בשמן זית, פעם היו צריכים הרבה שמן כי היו משתמשים בו להאיר, לא היה חשמל, וכן לבישול, לא היה גז או אינדוקציה... ומינו שליח שיביא להם שמן במאה רבוא. כשהגיע לארץ הלך לירושלים, אמרו לו: לך לצור. הלך לצור, אמרו לו: לך לגוש חלב. הלך לגוש חלב, אמרו לו: לך אצל פלוני, יש לו שדה גדולה של זיתים. והנה הוא מוציא את בעל השדה לוקח בעצמו זיתים וסוחט אותם, שאל אותו: יש לך שמן במאה רבוא? כן! המתן עד שאסיים מלאכתי. אחר כך היה הולך ומסקל בעצמו את האבנים ומוציא את הקוצים. חשב השליח, כמדומה אני ששחוק שחקו בי היהודים, הוא עושה בעצמו הכל, אם היה עשיר היה יושב במשרד עם מזונ... אבל שתק. כשהגיעו לביתו, הוציאה שפחתו עלי עם מים חמים, ורחץ בו ידיו ורגליו, וכן הוציאה ספל של זהב מלשמן, וטבל בו ידיו ורגליו, לקיים מה שנאמר "וטובל בשמן רגליו", כיון שהיה הולך בשדה ויש שם קוצים, היו לו פצעים, והשמן היה כמו 'וולוטה' או 'ענוגה' - מחליק את הגוף שלו... אחר כך הזמין אותו לאכול. כשגמרו בירכו ברכת המזון, והשליח אמר ברכת האורח⁵. ולאחר מכן לקח אותו למחסן, ומדד לו שמן במאה רבוא, ושאלו: האם אתה צריך יותר? אמר: כן, אלא שאין לי דמים. אמר לו, אם אתה רוצה תיקח, ואני אלך עמך ללודקיא, ותשלם לי. אמרו: לא הניח אותו האיש לא סוס ולא פרד ולא גמל ולא חמור בארץ ישראל שלא שכרו, כדי שיוכל לקחת הרבה שמן. כשהגיע לעירו יצאו אנשי עירו לקלסו, אמר להם: לא לי קלסוני אלא לזה שבא עמי, שמכר לי את השמן, לקיים מה שנאמר "יש מתעשר ואין כל מתרושש והון רב" (משלי ג, יז). כלומר יש מי שנראה עשיר כמו אותו שליח שהביא מאה רבוא כסף, אך חסר כל הוא, ויש מי שנראה רש כמו אותו בעל שדה שעבד בזיתים, והוא בעל הון רב (מדרש"א שם). "אל תבט אל מראהו" (שמואל א יז, ט). רואים את שפע השמן שהיה בגוש חלב, ובזמן נס חנוכה היו צריכים להביא משם שמן לירושלים, ולכן לקח להם שמונה ימים.

קושיית הבית יוסף

יג. מרן הבית יוסף (סימן תרע) מקשה, אם מצאו פך שמן שהיה בו שלשה וחצי לוגין ליום אחד, נמצא שביום הראשון לא היה נס, והנס הוא שבשעת הימים הנותרים, ומדוע מדליקים נרות חנוכה שמונה ימים ולא שבעה? ומתוך שלשה תירוצים. **האחד**, כשראו שיש פך אחד של שמן, חילקו אותו לשמונה חלקים - הם למדו טוב חשבון... מי שלומד מסכת עירובין יודע הנדסה וחשבון, ולא צריכים ללמוד ליב"ה בשביל זה... - ובכל יום הדליקו חלק אחד, ונמצא שכבר ביום הראשון היה נס. **תירוץ שני**, שלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה כשיעור, נשאר הפך מלא כבתחילה, וניכר הנס אף בלילה הראשון. **תירוץ שלישי**, שבלי לראשון נתנו את כל השמן בנרות, ודלקו כל הלילה, ואף שכאשר מדליקים נר עם שמן, השמן נחסר, בבוקר מצאו את הנרות מלאים שמן, ונמצא שכבר ביום הראשון היה נס.

שעת ההדלקה

יד. הפרי חדש (סי' תרע ס"א) הקשה על התירוץ הראשון, כי במסכת מנחות (פס) אמרו: תן לה מדתה, כלומר שהנרות צריכים לדלוך מערב עד בוקר - חוץ מנר התמיד שדלק בדרך נס מערב עד ערב - ובשעת ההדלקה צריך לתת בכל בוך שמן שיעור חצי לוג שידלק כל הלילה, שהדלקה עושה מצוה, ואין חילוק

⁵ גם בני ישיבות לכתחילה יאמרו בישיבה ברכת האורח, וכן משמע מדברי המגן אברהם (סי' ראסק"ב), ויכוון על ראש הישיבה שהוא כמו גבאי הצדקה ומביא את הכסף לישיבה, בדרך כלל זה כך, מעטים ראשי הישיבות שיש להם מנהל שמביא הכל, לא כל אחד זוכה לשתי שולחנות, והם צריכים לדאוג. וכן יכוין על התורמים שמסייעים בידו לשבת וללמוד תורה. הישיבה הראשונה בהיסטוריה היתה ישיבת שם ועבר, ובמשך הדורות הבחורים היו מתארחים בבתי, עד ישיבת וולאז'ין שהיה לפני מעל מאתיים שנה. אני זוכר כשלמדנו בישיבת חברון, מי שהיה מגיע אחרי תשע ורבע לא היה לו מקום לשבת בבית המדרש, כל המקומות היו תפוסים, והיו נדחפים בעזרת הנשים או בספרייה ולומדים. היה צריך להזדרז, ואם ראש הישיבה מקפיד שיבואו לסדר בתשע, ואם גיד ברכת האורח יאחר, מסתמא ראש הישיבה מוחל שלא יאמר... ומי שלא אומר בישיבה יש לו על מה שיסמוך, אבל לכתחילה יאמר ברכת האורח (ראה שו"ת הראשון לציון ח"ב סי' האו"ח סי' כג).

⁶ זו מצוה שמוטלת לכתחילה על האשה, ואם איש גר לבד כגון שהוא אלמן, צריך להדליק בעצמו.

⁷ אשכנזים יש להם את המנהג שלהם לברך אחר ההדלקה, ואנחנו מברכים קודם ההדלקה, בודאי שלא נגיד לאשכנזים שחלילה יעשו נגד רבותיהם, אם כי רבי איסר זלמן מלצר כשהגיע לארץ נתן הוראה לאשתו ובנותיו לעשות כדעת השלחן ערוך (סי' רסג סעי' ה'), לברך ואחר כך להדליק, אבל כל שאר הרבנים הגרי"ש אלישיב, הגר"ש

לשמונה ימים? בשו"ת שדה הארץ (ח"ג תאו"ח סי' לד) דן, מה יהיה הדין במי שיש לו שמן רק ללילה אחד, כגון שנמצא במדבר או באוניה, ואין לא נרות שעוה ולא שום דבר, אלא רק בקבוק קטן של שמן ללילה אחד, האם יחלק לכל יום קצת, שידלק בכל יום חמש דקות, או שבלי לילה אחד ייתן הכל כדי שידלק חצי שעה? וכתב שייתן הכל, ואף שייגמר השמן, מחר ירחם ה', ויעשה מה שמוטל עליו כיום. שהרי הדלקה עושה מצוה, ובשעת ההדלקה צריך שיהיה שמן שראוי לדלוך חצי שעה. ואמנם כבתה אין זקוק לה, דהיינו שאם הדליק נרות חנוכה, ופתאום נשבה רוח פרצים, נפתח החלון, נפלה החנוכה וכבו הנרות, לא חייב לחזור ולהדליק, אבל על כל פנים צריך שיהיה ראוי לדלוך חצי שעה. וגם בבית המקדש היה צריך לתת בכל בויך חצי לוג שמן, ולא פחות, ואין אומר הבית יוסף בתירוץ הראשון שחילקו את השמן לשמונה ימים? יש שרצו לומר שהדין תן לה מדתה הוא דרבנן, והפסוק "מערב עד בקר" הוא אסמכתא - דרך רבותינו להסמיך דבריהם על פסוק. אבל זה דוחק.

בתו של רבי חנינא

טו. אלא יש לומר על פי דברי הרי"א² בשלטי גיבורים (על הרי"ף שבת כא), נכון שלהלכה צריך שהנר יהיה ראוי לדלוך חצי שעה, ולא ידליקו נרות צבעוניים שמחזיקים עשרים וחמש דקות, אבל מה שלא יוצא ידי חובה בהדלקה זו, מדובר באופן שבאמת הנר כבה קודם חצי שעה, אבל אם בפועל דלק חצי שעה מחמת סיבה מסויימת, יוצא ידי חובה. אמנם בשלחן ערוך (סימן תרעה סעיף ג) לא משמע כך, אלא שכדי לצאת ידי חובה צריך נר הראוי לדלוך חצי שעה, ושעת ההדלקה קובעת. אבל הגאון הרב פראנק (מקראי קודש חנוכה סי' יז ור"ב צבי או"ח ב סי' קיד) הביא ראייה כדברי הרי"א² ממה שאמרו בגמרא תענית (פג). על בתו רבי חנינא בן דוסא, שפעם ראה אותה אביה בבין השמשות של ערב שבת שהיא עצובה, שאל אותה, בתי, למה את עצובה? אמרה: הדלקתי נרות שבת⁶, ואחר כך הסתכלתי והתברר שהתחלף לי השמן בחומץ, ואם כן בירכתי ברכה לבטלה⁷, וגם לא נזכה לקיים את מצות חכמים לענג את השבת ולאכול לאור הנר, כי אולי האש נתפסה קצת בפתילות, אבל זה לא יחזיק מעמד. אמר לה רבי חנינא: בתי, מאי איכפת לך? מי שאמר לשמן וידלוך הוא יאמר לחומץ וידלוך. תנא, היה דולק והולך כל היום כולו, עד שהביאו ממנו אור להבדלה⁸.

סמכו על הנס

טז. ולכאורה מה היא הרוויחה על ידי הנס, הלא בשעת ההדלקה הנר לא היה ראוי לדלוך עד שיהנו ממנו בשבת², ולפי דברי הגמרא (שבת כג), כמו שבהדלקת נר חנוכה הדלקה עושה מצוה, גם בנר שבת שמברכים "להדליק" נר של שבת, הדלקה עושה מצוה, ושעת ההדלקה קובעת, ואם הנרות של בתו של רבי חנינא לא היו ראויים לדלוך כמו שצריך, מה היא הרוויחה? אלא ודאי - אומר הרב פראנק - משמע כמו השלטי גיבורים, שכל שבדיעבד בשורה התחתונה זה דלק, יצאה ידי חובה, למרות שבשעת ההדלקה לא ידעה שיהיה נס, והוא הדין בחנוכה. ובא הבית יוסף לומר בתירוץ הראשון, שחילקו את השמן הראוי ליום אחד, לשמונה ימים, כי בבית המקדש היו רגילים בניסים, ולכן בלית ברירה סמכו על הנס, ומכיון שבשורה התחתונה דלק מערב עד בוקר, יצאו ידי חובה.

בית מלון

יז. אם הולך בחנוכה לבית מלון¹⁰ ולא מסכימים שם להדליק נרות חנוכה בחדרים¹¹, ישתתפו כולם בשמן וידליקו בפתח המלון או בלובי, כל אחד יתן

אוריבך ועוד, המשיכו מנהג אבותיהם, כמו שכתב הרמ"א בשם מהר"ל, שמדליקים ואחר כך מברכים.

⁸ בברכת "בורא מאורי האש" לא צריך להתקרב לנר כל כך, יש אנשים שנדחפים, אבל צריך לשער שאם יכבה החשמל, הנר יוכל להשפיע ויכול לזהות מטבע לאורו. לכן לא צריך לקום ולדחוף, זה מסוכן, שלא יהיה ח"ו כמו במירון... מספיק שרואה את האבוקה ממקומו ויכול ליהנות מהאור אם יהיה חושך.

⁹ כל מטרת הנרות כדי שיהיה שלום בית, שלא יתקע בכסא ויאשים את אשתו... ובגמרא (שבת לד.) אמרו את הפסוק (איוב כד, ה) "וידעת כי שלום אהלך ופקדנתך נון ולא תקטא" על הדלקת הנר, ועוד אמרו (שבת כה) "ויתן מן שלום נפש" (איוב ג, יז), זו הדלקת הנר.

¹⁰ לכתחילה כל לא טוב ללכת לבית מלון בחנוכה, אלא יהיה בביתו, "אשרי יושבי ביתך". ומחדש הרב אלישיב (פניני חנוכה עמ' קה) שאם הולך בחנוכה מביתו למקום אחר, צריך להדליק נרות גם בביתו שהוא רשותו. אבל אנחנו תופסים להלכה שמספיק שידליק במקום שנמצא.

¹¹ עכשיו המציאו דבר חדש, שני נרות בבית זכוכית קטן, זה טוב לבתי מלון, צריך לדבר עם בעלי המלון, כי הם לא מסכימים שידליקו נרות בחדר, ובצדק, כמה פעמים קרה שפרצה שריפה, יש אנשים לא אחראיים, כל אחד למד בתלמוד תורה וידע שלא כולם היו פקחים, היו כמה לא פקחים, הנר עלול ליפול על מגבת וכדומה ותהיה

שקל וגם יישאר עודף... ואם בעל המלון מבין ענין יאמר לו: תזכה לנו חלק בשמן, כמו שנתן להם בשר חלק בית יוסף¹² ושאר צרכיהם. וכך יצאו יד"ח.

ארגז זכויות

יה. לפני יותר משלושים שנה בא אלי יהודי יקר לישיבה, והביא חנוכיה מזכוכית, ורצה תעודת הכשר. מה זה? כהן גדול חתם על השמן, יש כל מיני מוצרים עם הכשרים¹³, אבל למה זה צריך הכשר? כי בזמנו היו חנוכויות עם זכויות ודלתות, כמו פתיחת ההיכל... פותחים, מדליקים את הנרות, וסוגרים. ולכאורה יש בעיה בחנוכיה הזו, והעיר על כך הגאון הרב פראנק (מקראי קודש סימן טז והר"ר זבי א"ח ב"י סי' קד), שהרי בשעת ההדלקה הדלתות היו פתוחות, ונכנסת רוח, ולא היה ראוי לדלוק חצי שעה, ומה יועיל שסגר אחר כך את הדלתות, אבל הדלקה עושה מצוה. ואותו יהודי שבא אלי מצא פטנט, שמרמים את הזכוכית בצד, ומכניסים מהצד נר ארוך ומדליקים, נמצא שגם בשעת ההדלקה לא נכנסת משם רוח. ובא וביקש הכשר. נהייתי מהרעיון ונתתי לו הכשר. אבל מן הדין אפשר להשתמש גם בארגז זכויות רגיל, כי בידו להמשיך לעמוד שם ולעצור את הרוח בגופו, בפרט אם הוא שמן... ורק מחמת שרוצה ללכת סוגר את הדלתות, לכן רבים משתמשים בחנוכויות אלה.

כולם קנו

יט. בישיבת חברון - בזמני - בפתח הישיבה היו חנוכויות רבות עם זכויות, לאורך כל הגדר¹⁴ - לא כולם יכלו להקפיד על ההדלקה בפתח, שתהיה מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל - שהרי האשכנזים נוהגים שכל בחור ישיבה מדליק נרות חנוכה, והיו מדליקים בפתח¹⁵, ואילו אצל הספרדים, האבא מדליק בבית ומוציא את כל ילדיו ידי חובה, ומי שנמצא בישיבה לא צריך להדליק.

ישיבת "חזון עובדיה"

כ. אצלנו בישיבת "חזון עובדיה" היינו לומדים סדר ב' עד השעה שבע כרגיל, בשנה הראשונה לא חשבתי על זה, ובחורים בסביבות השעה חמש הדליקו נרות חנוכה בבית מדרש, ואחר כך רקדו. למה רוקדים, וכי יש כאן חתן וכלה?! לא הבנתי את זה. הבחורים לא הדליקו בחדרים, כי שומעים למרן זצ"ל, הגאון רבי עזרא עטיה, הגרש"ז אוירבך, ועוד פוסקים, הסוברים שבחורי ישיבות

שריפה, לכן צודקים במה שלא מרשים, ואסור להפר את דבריהם, כמו כל שוכר שמשלם כסף ומשתמש על דעת המשכיר, ואם מדליק נרות בחדר לכאורה זו מצוה הבאה בעבירה. אבל היום יש בתי זכויות שמרמים את הזכויות ומורידים בחזרה, וכדאי להראות למנהלים בבתי מלון שאין שום סכנה של שריפה, ואם הנרות נופלים עם הזכויות, נכבים מיד, והמנהל יתן לו אישור בכתב עם חתימת עורך דין... ויעשו זאת רק באישור.

כ"כ. כשנכנסתי לתפקיד ברבנות, אמנם לא הייתי קשור בהתחלה לכשרות, אלא כנשיא בתי הדין, אבל זו אחריות של שני הרבנים הראשיים, ולכן גם אז הייתי מדבר עם נשיא מועצת הרבנות על ענייני כשרות. ואז הייתה אסיפה של מועצת הרבנות, ורצו לפסול הכשר מסויים שהפיץ אחוריים של הבהמה בלי לנקר את כל החלב. אבל הראיתי להם בית יוסף שכתב "נכון" לנקר חלב זה, וכתבו לעומד בראש הכשרות ישישים לב מכאן ולהבא לנקר, אבל לא בשביל זה לפסול את הכשרות שלו לצמיתות. לפעמים צריך לדעת איך להתנהל בכשרות.

היה אחד שקנה הרבה ענבים מכל מיני מקומות, עשה הרבה יין, וקיבל רישיון למוכר יין. אבל מישהו מהרבנות ושאל אותו, מאיפה לקחת את הענבים? מי מקומות עם אישורים, שהם ללא חשש ערלה, ובפרט ענבים שמוציאים פירות מהר, אבל הוא עשה שלא כהוגן ולקח ענבים מכל הכרם ליד. ובא משגיח הכשרות ופסל את כל היין, כמות גדולה מאוד. והוא הקים קול צעקה, זה הפסד גדול. אמרתי למשגיח: תן לו קנס או רפורט, אבל לא לפסול את כל היין, הולכים אחרי הרוב, ורוב הענבים בארץ אינם ערלה, כמו שכתב בשו"ת יביע אומר חלק ו' (י"ד סי' כד), ואין גם מיעוט המצוי שלדעת הריב"ש (סימן קצ"ב) - תלמידו של הר"ן - הוא קרוב למחצה. ומרן זצ"ל צירף שם כמה ספיקות להקל, אולי הגיע מרמת הגולן או מהערבה הדרומית לא התקדשו בקדושת ארץ ישראל, ואולי כדעת המשנה למלך (פ"ג מנאכלות אסורות הי"א) שבזמן הזה גם בארץ יש להקל במקום ספק. לכן גם כשבדקים הכשר צריך לדעת איך להתנהג.

כשהייתי בתפקיד היה בעל מלון שבא אלי בתלונה, אתם ברבנות הראשית נותנים הוראות קפדניות יותר מדאי, אחד הטבחים שלהם עשה כמה מאות חביתות לארוחת ערב במחבת בשרי בן יומו, אבל נקי, והביאו את הביצים בלילה בארוחה חלבית. זה נקרא נ"ט בר נ"ט, הבשר נתן טעם במחבת, והמחבת נתן טעם בביצה, ועדיין זה היתר. לדעת הבית יוסף (סי' צ"ג) מותר לכתחילה לעשות כך, אפילו בן יומו, וכמוכן שיהיה שמן חדש. אמנם האשכנזים מחמירים, כמו שכתב הש"ך הארוך (שם), אבל גם להם בדיעבד מותר כמבואר ברמ"א (סי' צ"ג), וכאן אותו טבח עשה שלא כהוגן, אבל זה די'עבד, ובא המשגיח, לקח את כל הביצים וזרק הכל לאשפה. היה צריך לתת לטבח קנס ניכר, אבל לא לזרוק הכל, מה עם 'בל תשחית', לפי ההלכה זה מותר, וגם לאשכנזים מותר בדיעבד.

ספרדים לא צריכים להדליק נר חנוכה, אבל הדליקו בבית מדרש. ובשנה הבאה אמרתי, בשביל מה להפסיק באמצע הסדר, מומשיכים את סדר ב' כרגיל עד השעה שבע, ואף אחד לא הולך. המשגיח רצה ללכת להדליק נרות בבית שלו, אבל אמרתי לו, שיישאר איתנו וישגיח על הבחורים, וכי יש כפייה דתית?!... אבל הוא מקבל מאיתנו משכורת ויכול ללכת למקום אחר... אני עצמי בכל השנים שהייתי בישיבה לא הדלקתי בבית, הייתי מתקשר לרבנית שתדליק בשבילי, ויושב עם התלמידים בבית המדרש, שומר עליהם שלא ילכו לכל מיני חגיגות... זה ביטול תורה, דוקא בחנוכה שרצו לשכחם תורתך צריך לשבת וללמוד. בביהמ"ד מדליקים מדין בית כנסת, ולא מצד החיוב, שהרי יוצאים בהדלקת ההורים, לכן הטוב ביותר להדליק אחר הסדר.

כולל "חזון עובדיה"

כ"ג. בשנת תש"מ כולל "חזון עובדיה", מחזור שני, מרן זצ"ל אמר בערב חנוכה: אני בא היום לתת לכם שיעור. באיזה שעה? חמש. למרות שאברכים חשבו ללכת לבית, אבל כיבדו מאוד את מרן, וגם היתה יראה ממנו, "את ה' אלהיך תירא" - לרבות תלמידי חכמים (פסחים כ"ב: קידושין נ"ו. ב"ק מא: במורות ו'), ולכן נשאר. מרן בא ונתן שיעור על זה שהאברכים לא צריכים ללכת מוקדם לבית, בשביל מה לומדים רצוף מהבוקר ונרדמים בצהריים, תלמדו כרגיל, ותלכו לבית בשעה שבע ותדליקו, ואם רוצים להחמיר תטלפנו לאשה שתדליק בצאת הכוכבים. לפעמים האשה מרגישה, וכי אני אלמנה שצריכה להדליק בשבילי?!... אני רוצה שתבוא ותדליק! אבל אני לומד, יש לי סדר ב', אם אצא יורידו לי מהמשכורת, מסכנים האברכים, מקבלים אלפיים שקל, וגם מזה יורידו להם? איך אפשר?! לכן אמר להם מרן, אתם נשאים כאן. ובמשך שנים כך הנהגנו ככולל "חזון עובדיה", שהאברכים לא הולכים לבית מוקדם. היו כמה פעמים שאברכים ממש התחננו שרוצים ללכת לבית, יש ילדים קטנים ובסביבון, בספרי החסידות יש בזה עניינים... ומרן אמר לי, אם יוצאים מהכולל בשעה ארבע, אחר שהדליקו נרות שיצאו מהבית, כי בבית אי אפשר ללמוד, האשה נעזרת בבעל, ולכן יברחו מהבית וילמדו עוד שעתים בבית מדרש קרוב, ואם יחתמו לך על כך בקנין עם מטפחת... תתן להם. אני לא יודע אם קיימו או לא, אבל כולם חתמו... ואולי בשיעורים הבאים נסביר יותר טוב.

¹³ למשל כל החמוצצים שמוכרים, בודאי שצריכים הכשר, אך לא צריך הכשר מהודר. אבל במסעדה שיש שם תבשילים, וכן בבשר ועוף, בזה צריך להקפיד על הכשר הטוב ביותר.

¹⁴ יש אומרים שצריך לדעת של מי החנוכיה, ואם שם בפתח חדר המדרגות לא יודעים אם שייך לזה מקומה 10 או מקומה 12... יש על כך דיון, ואולי נדבר בזה בשיעורים הבאים.

¹⁵ [בספר נמוקי אורח חיים (סי' תרע"א) תמה, מדוע לא יקיימו עתה המצוה כתיקונה להדליק נ"ח בפתח מבחון, כיון שאין סנה, וכתב דאולי משום שהרוח מצויה וביותר בימות החורף בחוץ, וקורב לודאי שתכבה בתוך זמן מצותו, והיו כמו שלא נתן שמן כדי שתדלק כשיעורו, וכתב, שזקנו [בעל בני יששכר] היה לו עשית של כסף עם זכויות מד' צדיה, ואמר כי תהיה לו לצורך בעת ביאת גואל צדק שאז ידליקו מבחון.]

ובאמת שהייע"ב בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' קמ"ט), דן האם מותר להדליק נ"ח בפנס שיש לו דפנות של זכויות. וכתב דנראה פשוט שמותר, ואדרבה מסתברא דהכי עדיף טפי. וקורב אינה לומר כמעט חובה היא לתקן כלי כזה לנ"ח, כדי שיהא שמור מהרוח. דהא קי"ל אם העמידה במקום רוח וכתבה זקוק לה, ולזאת תמהתי מנעורי שהרי בימי חכמי התלמוד היו בנימין אותו על פתח החצר מבחון כמצותו, והרי הוא מגולה לאויר השמים במקום שהרוח שולט, ואי אפשר שידלוק כשיעור מצותו, והיאך יצאו בזה אם לא שהעמידו שומר רוח להשגיח עליו אם יכבה לחזור ולהדליק, וזה ג"כ קשה מאד על כל אדם. על כן אני אומר שהמדליק בפנסין מוקפין כחיות זכות ואספקלריא המאירה דרך דפנותיה, דשפיר מיקרי נאותין לאורו כה"ג. לכן טוב ויפה הדבר בעיני אלא לפי שלא ראיתי לרבנן קשישיא דעבדי הכי, אינני גוזר ואומר שיהא חיוב בהחלט, אבל אין לומר דעל כרחך לא הוה סבירא להו כוותי.

גם בשערי תשובה (שם סי' ק"ג) הביא דבריהם, אך סיים, ולא ראינו מי שנוהג כן. ע"כ. ובערוה"ש (סי' תרע"א ס"ד) כתב, שאינם מדליקים בחוץ מפני הרוחות, שא"א רק להסגירם בזכויות, וכולי האי לא אטרחרוהו רבנן, ועוד דבזה לא יהי היכר למצוה כל כך, וגם לא בכל המקומות יניחו לעשות כך, ולכן כולנו מדליקין בבית. והגרצ"פ פראנק בספר מקראי קודש (חנוכה סי' י"ז) כתב, שבירושלים נהגו המזהרים להניח הנרות ברשות הרבים מחוץ לפתח הבית בעת שישלם של זכויות סגורה.

ומכל מקום כתב בספר אשרי האיש (ג' עמוד רמ"ז) שאין לסגור את החלון בפני הנרות, כאשר הזכויות אטומה בצורה כזאת שמבחוץ הלהבות נראות כמדורה. עכ"ד. ואפשר שאין לחוש כ"כ למה שנראה כמדורה, אחר שהרואה מבין שאין זה נר נשמה, אלא נר חנוכה, והכל רואים שזו חנוכה לחנוכה, ורק שמעבד לזכויות זהו נראים הנרות כך. וש"ר שם שהוסיף, שיש שכתבו משמו של הגריש"א שאין בזה חשש, מאחר שכל אדם יודע שבחלון שאינו שוקף כך נראים הנרות. אלא שיש שהעירו שאין זה לכתחילה, שהרי אין בזה את ההיכר של זכויות.